

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

schien te maken met haar geboorte en de houding van haar moeder — ze was immers een nakomertje), haar ambivalente houding tegenover haar moeder en haar relatie tot geld. Het accent wordt nogal sterk gelegd op de relatie met haar vader en haar verdriet om het verlies van deze intense relatie als gevolg van een traumatisch ongeval (toen zij nog een kind was reed haar vader een meisje dood). Maar dat was mischien voor Winters het meest centrale van haar analyse; een verdere uitdieping van de andere thema's vereiste wellicht een langere analysetijd en werd door haar niet als noodzakelijk gevoeld.

Heel herkenbaar en mooi is de beschrijving van haar gevoelens voor Harry Stroeken. Het hele overdrachtsproces komt mooi aan bod, van idealisering tot kwaadheid, de strijd met het verlangen tot symbiose, en ten slotte het komen tot meer vermenschlijking. Dit gaat parallel met het ontdekken van meer kwaliteiten en sterkte bij zichzelf. Toch miste ik een diepgaand inzicht in haar eigen persoonlijkheidsstructuur.

Dan volgt de bijdrage van Stroeken, die in de eerste plaats de psychoanalytische setting en de basisbeginselen van de psychotherapie schetst. Verder geeft hij een aanzet tot interpretatie van het verslag en de vraag tot publicatie van Josée Winters, maar ik bleef op mijn honger zitten. Hij schenkt aandacht aan het ongeval van de vader van Josée en het verbreken van hun band. Stroeken stelt dan ook dat de afhankelijkheidsproblematiek van Josée Winters doorgewerkt is, maar helaas wordt er nooit ingegaan op een mogelijke functie van deze afhankelijkheid en het misbruik dat daar het gevolg van was.

Persoonlijk had ik wel vragen bij sommige therapeutische interventies, zoals zijn duidelijke ja- of neen-antwoorden op vragen van Josée Winters tijdens de sessies. Op het einde van de analyse gaf Harry Stroeken Josée Winters zijn aantekeningen, op basis waarvan zij dit boekje opstelde. Ook dit blijft discutabel en persoonlijk ben ik niet overtuigd van het nut ervan. Het publice-

ren van dit verslag wordt spijtig genoeg weinig geïnterpreteerd in het kader van haar initiële problematiek en het narcistische karakter ervan wordt nauwelijks uitgediept. Het enorme aantal dromen wordt niet echt geduid. Een overvloed van dromen in een analyse is een gegeven op zich, en kan de uiting zijn van een narcistische relatie met de therapeut. De analysant sluit dan aan bij een verlangen van de therapeut, namelijk vele en interessante dromen brengen, wat als zodanig natuurlijk een valkuil is. Deze mogelijkheid wordt helaas in het boekje niet uitgediept.

De bijdrage van het boekje blijft dan ook beperkt. Zoals Stroeken zelf aangeeft, heeft men inderdaad het gevoel dat Winters moeite had met het beëindigen van haar analyse. Met het schrijven van dit boekje toont ze nogmaals haar genegenheid en haar moeite om los te komen van haar therapeut. Op die manier zet ze het contact voort.

Het geheel is wel een prettig leesbaar en informatief boekje over een psychoanalytisch proces, vooral gericht op een breed publiek. De auteurs zijn wat dat betreft in hun doelstelling geslaagd.

Zeeslakken en psychoanalyse

Bespreking van

Eric R. Kandel (2005). *Psychiatry, psychoanalysis and the new biology of mind*. Washington: American Psychiatric Publishing.

ISBN 978 1 58562 199 6, 414 pp., \$72,-

BENOÎT BOURDEAU

In *Psychiatry, psychoanalysis and the new biology of mind* zijn acht teksten samengebracht die Eric Kandel tussen 1979 en 2001

publiceerde. De auteur is intussen algemeen bekend als toonaangevend neurowetenschapper en ontving hiervoor in 2000 de Nobelprijs.

Het werk van Kandel kan het best gelezen worden tegen de achtergrond van zijn biografie. Hij werd geboren in 1929 in Wenen. In 1939 verliet het Joodse gezin Oostenrijk, op de vlucht voor het nazisme en vestigde zich in de Verenigde Staten. Kandel bleef gefascineerd door zijn Europese verleden en overwoog om geschiedenis te gaan studeren. Via andere Weense immigranten kwam hij in de jaren vijftig in contact met de psychoanalyse. Hij besloot om geneeskunde te gaan studeren met de bedoeling een psychoanalytisch georiënteerde psychiater te worden. Hij raakte in de ban van het geheugen, dat hij een centrale rol toedichtte voor het doorgronden van de menselijke geest. Gedurende zijn opleiding tot psychiater bleef hij wetenschappelijk op zijn honger zitten. Herhaaldelijk liet hij zich cynisch uit over de antiwetenschappelijke mentaliteit die destijds in de psychoanalytische opleidingsinstituten heerste. Toch wist hij zich een weg te banen naar het neurowetenschappelijk onderzoek. In 1962 opteerde hij voor zijn 'radical reductionist approach'. Hij vertrok naar Parijs om zich toe te leggen op de studie van de zeeslak *aplysia*. Dit weekdier met zijn eenvoudige centrale zenuwstelsel leek hem uiterst geschikt voor onderzoek over leergedrag. De op het eerste gezicht bedenkelijke beslissing om hogere mentale functies te gaan onderzoeken via lagere diersoorten beschouwt Kandel achteraf als de gelukkigste keuze van zijn carrière. Zij was gebaseerd op zijn overtuiging dat door evolutionaire selectiedruk succesvolle adaptatiemechanismen op moleculair niveau overgeërfd worden dwars door de soorten heen. De complexere vormen van leren (geheugen) kan men dus het best begrijpen door de primitieve voorlopers ervan te bestuderen. De hoofdlijnen van zijn onderzoek op de *aplysia* tracht ik kort samen te vatten.

Hij stelde vast dat de zeeslakken in een angsttoestand gebracht konden worden door ze een elektrische schok toe te dienen. De dieren raakten hierdoor gesensitiseerd: ze gingen heftig reageren op kleinere elektrische prikkels. Vervolgens slaagde hij erin om dit sensitisatieproces op cellulair en zelfs op moleculair niveau te verklaren. Op cellulair niveau legde hij het neuronale circuit bloot waarin deze respons gegenereerd wordt. Op moleculair niveau beschreef hij de hele biochemische kettingreactie die in het sensorische neuron bij het sensitisatieproces op gang gebracht wordt. Kandel stelt dat dit het basismechanisme is waarmee informatie wordt opgeslagen in het kortetermijngeheugen. Wanneer men de *aplysia* één elektrische schok toedient blijft de gesensitiseerde reactie slechts enkele minuten bestaan, waarna ze verdwijnt. Wanneer de slak vijf schokken toegediend krijgt, blijkt de sensitisatiereactie enkele dagen aan te houden. Hier bevinden we ons in het langetermijngeheugen, waar heel andere mechanismen een rol spelen. Hiervoor moeten moleculen doordringen tot in de kern van het neuron, waar ze 'slappende' genen activeren, die aanleiding geven tot de productie van nieuwe eiwitten die structurele veranderingen (versus functionele veranderingen in het kortetermijngeheugen) veroorzaken in het sensorische neuron. Ook deze complexe kettingreacties konden tot op moleculair niveau ontrafeld worden. Al deze bevindingen beperken zich tot het impliciete geheugen bij ongewervelden. Intussen wordt er echter ook toenevend aangetoond dat soortgelijke moleculaire mechanismen een rol spelen in het expliciete geheugen van zoogdieren (zoals blijkt uit onderzoek van de hippocampus van muizen).

Dit fundamentele onderzoek naar de werking van het korte- en het langetermijngeheugen vormt de rode draad in het boek. Men kan de evolutie en de verfijning van het model over de jaren heen volgen. Daarnaast trakteert Kandel de lezer op appetizers; capita selecta uit het neurobiologisch

onderzoek die psychiaters en psychotherapeuten zouden moeten interesseren: over het impliciete en het expliciete geheugen, over vroege ervaringen en de predispositie voor latere psychopathologie, over de prefrontale cortex en het voorbewuste, over de biologie van de seksuele oriëntatie et cetera. Eén bijdrage behandelt de belangrijkste ontdekkingen van één eeuw neurowetenschappelijk onderzoek. In een andere tekst schetst hij zijn visie op de toekomst van de geneeskunde.

De stijl van het boek is nogal enthousiast en wervend. Zoals de titel van het boek laat uitschijnen wil hij vooral psychiaters en psychoanalytici overtuigen van de relevantie van het neurobiologische onderzoek voor hun vak. Bij herhaling doet hij een expliciete oproep aan de psychoanalytische wereld om de neurowetenschappen de hand te reiken. Soms klinkt hij vleierend (‘De neurowetenschappen hebben de psychoanalyse nodig om relevante onderzoeksvragen te stellen’), soms geruststellend (‘De neurowetenschappen zullen de psychoanalyse niet vervangen’) maar vaak ook dreigend (‘De psychoanalyse moet haar strikt hermeneutische visie verlaten om nog een toekomst te hebben’).

Hij onderhoudt duidelijk een ambigue relatie met de psychoanalyse. Enerzijds gedraagt hij zich als een militante criticus van haar onwetenschappelijke mentaliteit en stelt hij zich wat meewarig op ten aanzien van de huidige psychoanalyse, die hij beschrijft als een discipline in verval. Anderzijds kan hij er maar niet over zwijgen, hij blijft er halsstarrig naar refereren en blijft zich uitputten om de psychoanalytische wereld op te roepen om samen te werken met de neurowetenschappen. Het is verleidelijk om te denken dat zijn eigen geschiedenis hem in dit conflict parten speelt.

Zijn missiewerk is in elk geval niet zonder effect gebleven als we kijken naar de toenemende interesse in neuropsychoanalyse. Kritische stemmen (zoals die van Gerrit Glas, 2006) blijven evenwel waarschuwen

voor het gevaar van dergelijke integrationistische denkers. Ze klinken pluralistisch en lijken het psychische en het fysische eenzelfde gewicht toe te kennen. Bij nadere lezing blijken ze echter geworteld in een taai biologisch reductionisme dat, wanneer het wordt doorgedacht, uiteindelijk leidt tot een opgeven van de categorie van het mentale.

Wat het boek betreft: ik zou het enkel aanraden aan hen voor wie termen als ‘cyclisch AMP’ en ‘proteïne-kinase’ als muziek in de oren klinken. Aan alle anderen wil ik zijn artikel *A new intellectual framework for psychiatry* (1998) aanbevelen omdat er veel van zijn denken in wordt samengevat.

Literatuur

GLAS, G. (2006). Ambigüiteit in Eric Kandels neurowetenschappelijke fundering van de psychiatrie. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 48, 849-856.

KANDEL, E. (1998). A new intellectual framework for psychiatry. *American Journal of Psychiatry*, 155, 457-469.

Het verschil tussen een spirituele bypass en een co-evolutionaire partner

Bespreking van

Jerome S. Bernstein (2005). *Living in the Borderland — The evolution of consciousness and the challenge of healing trauma*. New York/Hove: Routledge.
ISBN 978 1 58391 756 5, 261 pp., £20,90

LILI PHILIPPE

Jerome S. Bernstein is een jungiaans psychoanalyticus die vijftientig jaar bij de Navajo-indianen werkte en al even lang een praktijk als zelfstandig psychotherapeut in New Mexico heeft. In *Living in the Borderland*